

УДК 371.2 (09)

ПОТЕНЦІАЛ СИНЕРГЕТИКИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОГО ДИСКУРСУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ю.Е.Лавриш

Анотація. Проаналізовано здобутки синергетики в сучасній освіті через висвітлення особливостей інноваційної синергетичної методології та змісту навчання іноземних мов студентів вищих навчальних закладів; розкрито основні принципи та особливості застосування цієї технології.

Ключові слова: синергетика, іноземний дискурс, ментальний лексикон, модель освітнього простору, образне сприйняття, творче мислення, педагогічна технологія.

Аннотация. Проанализированы достижения синергетики в современном образовании через призму особенностей инновационной синергетической методологии и содержания обучения иностранным языкам студентов высших учебных заведений; описаны основные принципы и особенности применения данной педагогической технологии.

Ключевые слова: синергетика, иностранный дискурс, ментальный лексикон, модель образовательного пространства, образное восприятие, творческое мышление, педагогическая технология.

Summary. The author outlines the main achievements of Synergetics in modern education by means of innovative synergetic methodology traits and content of foreign language study for students of universities. Main principles and peculiarities of this technology are described. Pedagogical conditions and constituents of educational process, which can impact the process of technology implementation, are analyzed.

Key words: Synergetics, foreign discourse, mental vocabulary, educational space model, image-bearing perception, creative thinking, pedagogical technology.

Постановка проблеми. Сучасна освіта постійно вимагає того, щоб навчальна діяльність особистості відповідала певним духовним загальнолюдським цінностям та інтересам. Тому процес викладання іноземного дискурсу у системі вищої освіти має бути спрямованим на творчий розвиток особистості, її самореалізацію і саморозвиток на засадах перспективної технології навчання – синергетики. Саме така позиція в ідеалі може стати синергетичною аксіомою педагогічної діяльності викладачів у системі вищої освіти, оскільки означене нами поняття вивчає відкриті системи, які зумовлюють необхідність обміну певною інформацією, розуміння особистістю власного місця в суспільстві, набуття відповідного рівня духовності задля реального втілення цінностей. В даному випадку цінності як фактор соціокультурної детермінації особистості виражають функціональну різноспрямованість власного буття в синергетичному вимірі. Ґрунтуючись на поєднанні високорозвинутої духовності викладачів, їхній ерудиції, професійному ставленні до педагогічної діяльності, з певними ознаками вимогливості та готовністю студентів вчитися, може бути створений

синергетичний підхід до навчання. Фактично це відкритий діалог прямого й зворотного характеру, засіб народження конструктивних ідей. Слід зазначити, що діалогічне спілкування студентів і викладачів дає можливість досягти взаємодії корекції, компенсації, комунікативності, відповідальності, внаслідок чого поглиблюється сприймання й розуміння навчального матеріалу. Потенціал синергетики може визначити методологічну основу щодо моделювання організації та самоорганізації навчального процесу в системі вищої освіти.

Окремі аспекти вивчення сучасної лінгвістики ставали актуальними на різних етапах розвитку глобальної бази викладачів і студентів в залежності від напрямку наукової парадигми. Педагогічний процес викладання іноземного дискурсу в системі вищої освіти дає змогу простежити динаміку форм усталених висловів в умовах художнього стилю, з'ясувати мовний потенціал розмовного різновиду.

Аналіз попередніх досліджень. Термін «синергетизм» був започаткований і вживаний спочатку у медичних науках: фізіології та фармакології. В гуманітарній сфері ми знаходимо аспекти трактування синергетики ще до появи її як науки в працях психологів, фізіологів, педагогів, філософів (Л.Виготський, О.Леонтьєв, В.Стьопин, А.Ухтомський, Г.Щедровицький та ін.), в ідеях діяльнісного підходу та розвивального навчання. Також у своєму дослідженні ми звернули особливу увагу на освітній простір як один із засобів організації навчального процесу. Тому, враховуючи мету і завдання викладання іноземного дискурсу в рамках синергетичного підходу, доцільним є застосування методів ефективного засвоєння мови та її саморозвитку і як знакової системи, і як дискурсивної практики. Ідеї цього поняття були сформовані вченими, а саме: В.Виненко, І.Пригожиним, І.Стенгерсом, Г.Хакеним та ін. Вони вважали, що синергетика надає можливість відтворити багатофакторність, вірогідність реального світу, поліваріантність шляхів його розвитку і неможливість опису цього в рамках теорій та моделей з їхньою лінійною уявою щодо самоорганізації особистості [9]. Також вони визначили загальні механізми самоорганізації соціоприродних систем, які дають змогу побудувати єдину процесуальну модель світу – синергетичну картину, в якій все – жива й нежива природа, життєдіяльність, творчість особистості, суспільство, культура взаємозв'язані та підпорядковані єдиним всесвітнім законам. Слід зазначити, що якому би оцінюванню не підлягала синергетика, в її основі знаходиться образне бачення світу, образно-мисленнева наукова проблема, оскільки образ є не тільки продуктом емоційного сприйняття, але й синтезом емоційного і раціонального, суб'єктивно-особистісного і суб'єктивно-змістового.

Теоретичну значущість для нашого дослідження мають положення Л.Виготського [2], який вважав, що на суб'єктів освітнього простору активно впливає зміст культури як ідеальне середовище, вироблене людством у процесі історичного розвитку. Керуючись теорією цих науковців, ми можемо розглядати синергетику як динамічну єдність суб'єктів освітнього процесу в системі їхніх взаємовідносин. У цьому контексті доцільно підтримати погляди українських вчених: А.Брижатога, І.Добронравова, О.Робуль, В.Цикіна та інших, які зазначають, що синергетика може трактуватися як узгодженість, взаємодія, котра може стати універсальним міждисциплінарним засобом спілкування, здатним долати різногалузевість наукового знання, виходити за межі конкретної наукової галузі, встановлювати нові міжпредметні зв'язки для створення єдиного інформаційного простору та цілісного загальнонаукового розвитку [8]. За визначенням В.Цикіна та А.Брижатога [8], синергетика «руйнує багато наших звичайних уявлень і навчає бачити світ по іншому» Певне коло вчених вважають, що ключовими принципами синергетики є: самоосвіта та самоуправління (С.Гураль, М.Глазун, А.Кобляков, О.Обдалова, М.Старостенков). За концепцією А.Коблякова [7], синергетичний підхід до викладання іноземного дискурсу – це відкритий діалог прямого і зворотного характеру, коли викладач і студент знаходяться в однакових умовах, тобто відбувається перетворення неорганізованого та некерованого освітнього простору студента у поле співтворчості, де обоє можуть спостерігати за результатами навчальної діяльності. Також він зазначає, що лінгвістика ще не розгледіла складність співвідношень однозначного (лінійного) та багатозначного (нелінійного) у самій основі мови та мислення. Необхідність нової лінійної теорії мови (синергетики мови) стає більш очевидною. Лінгвістиці слід вирватися з лінійного полону.

Останнім часом лінгвістика все більш інтенсивно досліджує семантику мови, вербальну передачу інформації. Поняття семантики мови є для лінгвістики найбільш абстрактною категорією, що пояснюється поєднанням усіх складових систем та структури мови на підставі визначення відповідної мовної форми предметів та явищ об'єктивного світу. В даному випадку проблеми потенціалу синергетики стоять у центрі уваги сучасної лінгвістики не тільки тому, що завдяки їм розкривається комунікативна форма мови, але й у тому, що змістова сторона безпосередньо пов'язана з пізнавальною стороною особистості. При цьому слід віддати належне досягненням класичної педагогічної думки, лінгвістичним дослідженням, які зорієнтовані на механізми самоорганізації, самоаналізу, моделювання,

прогнозування, розвитку освітніх систем, що є перспективним для теоретичного обґрунтування синергетики мови, свідомості та культури (Ш.Амонашвілі, В.Аршинов, Г.Батищев, Н.Бердяєв, Л.Бовзенко, Г.Буданов, А.Вербицький, Л.Горбунова, Б.Коссов, О.Князева, А.Орлов, І.Савицький, М.Таланчук та ін.), які вважають, що процес викладання іноземного дискурсу у системі вищої освіти слід розглядати як педагогічно адаптований соціальний досвід особистості, тотожний за своєю структурою людській культурі. Тому першочерговими можуть бути такі аспекти, як: застосування синергетичного підходу до вивчення функціональних якостей іноземного дискурсу, яке доцільно саме з тієї причини, що явище походження мови, мовосприйняття являє собою складний процес, розвиток якого має здебільшого нелінійний характер ніж лінійний; розробка механізмів мовного уявлення когнітивних структур, які складатимуть синергетичну цілісність.

Метою статті є аналіз здобутків синергетики в сучасній вищій освіті через висвітлення принципів та особливостей застосування цієї технології під час вивчення іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Виходячи із загальних психолого-педагогічних положень, доцільно розглядати дану проблему в контексті різних прийомів, а саме: мнемотехніки – запам'ятовування (механічне, логічне, опосередковане); слухового сприйняття іншомовної інформації – (диференціювання звукового потоку); виявлення емоційного обрису та почуттєво-емоційної готовності. Механічне запам'ятовування здійснюється шляхом простого повторення, частіше за все багатократного, логічне – за рахунок спеціальних методів усвідомлення матеріалу. При використанні зазначених прийомів формується логіка мислення, яка проявляється у послідовності викладу матеріалу, інформативності вимовляння, його ситуативного обумовлення, взаємозв'язку аргументів та послідовностей. Ми підтримуємо точку зору Л.Лузіної відносно того, що розвиток вербального мислення дає можливість студентам збільшити мовний запас, що призведе до вживання синтаксичних конструкцій та синонімів. Лексична система мови забезпечує відображення реальної дійсності та виявляє специфіку взаємозв'язків між словами як елементами єдиного цілого. Різноманітні відношення між словами є своєрідним відображенням реальних зв'язків світу дійсності з різним ступенем їхнього узагальнення й абстрагування. При цьому студент має можливість використовувати різні джерела інформації (навчальні посібники, словники, довідники, аудіо та відеоапаратуру, комп'ютерну техніку тощо, що дає можливість ширше оволодіти засобами отримання певної інформації, підвищити культуру розумової праці. Гнучкість, мобільність, багаторівневість навчання, врахування індивідуальних здібностей та рівня сформованості комунікативної компетенції дозволяють оптимізувати процес викладання іноземного дискурсу у системі вищої освіти.

У світлі викладених позицій ми погоджуємося з думкою І.Ігнатової [6] відносно того, що синергетика сьогодення – це своєрідне поєднання комунікативних процесів, піднесення знань приватних дисциплін до рівня системних універсалій. Логіка вищезазначеного свідчить про те, що навчання іноземному дискурсу сприятиме теоретичній та методологічній підготовці студентів до активної участі у сучасних процесах міжкультурної комунікації.

Синергетика з її трансдисциплінарною науковою теорією, розкриваючи системність та динаміку довколишнього світу, підводячи до бачення його універсального єднання, дає змогу стати концептуальною основою інтеграції різнопредметних наукових знань. Її основними поняттями є: система, процес, вірогідність, інформація, зворотній зв'язок, кооперативна взаємодія, точка біфуркації, самоорганізація. Разом вони являють собою інваріанти інтеграції наукового знання у змісті вищої освіти. Ці варіанти складають природну основу щодо розуміння цілісності й взаємозв'язку мовних, соціальних, наукових систем; механізмів їхнього розвитку та взаємодії з іншими системами; засобів комунікації та пізнання, формування мислення, психіки, культури, збереження та передачу культурно-історичного досвіду та ін. Когерентність цих систем об'єднує та впорядковує мисленнєві ознаки пізнання, яке ми розглядаємо як потенційне у викладанні іноземного дискурсу. Також зазначені вище системи взаємопов'язані діалектично, оскільки вони є різними по суті і доповнюють одна одну та можуть виступати в якості інтегралів різних предметів, що дає змогу студентам більш глибоко усвідомити такі поняття як розвиток, періодичність, аперіодичність, симетрія й асиметрія, еволюція, коеволуція, відбір, конкуренція, вірогідність, невизначеність, розвиток та інше [4].

З'ясовуючи спільність явищ і процесів різної природи та суспільства, потенціал синергетики дозволяє виокремити деякі загальні підходи до інтерпретації знань з іноземного дискурсу, з'ясувати загальні положення для об'єднання, що може послугувати основою для інтеграції гуманітарного та суспільноприродного знання на теоретичному рівнях. На сучасному етапі мовна особистість, як найскладніша система, що самостійно розвивається так само як і середовище, є предметом дослідження не тільки лінгвістів, а й методистів, соціолінгвістів, психолінгвістів, лінгвокультурологів, етнолінгвістів.

У методичному плані важливим є те, що засоби інтелекту можна розвивати й удосконалювати у процесі навчання студентів-лінгвістів іншомовному дискурсу, який є складною системою, що саморозвивається. Тому що дискурс – це реалізація комунікативних функцій мови, яка дає змогу підкреслити динамічний характер мовного спілкування, детермінованого середовищем [9].

Ми спробували визначити ще одну категорію змісту дискурсу – ментальний лексикон, який пов'язаний із здатністю студентів зберігати у власній пам'яті і своєчасно вилучати із неї певну кількість потрібних слів у процесі постійного спілкування. На нашу думку, це дасть змогу визначити структуру мовної особистості, яка складається з оцінного культурологічного та особистісного компонентів. Так, Ю.Караулов [3], який звертається до різних сфер знань, що перетворюються у знання-переконання і сприяють ідентифікації з потенціалом феномена синергетики, виокремлює наступні рівні мовної особистості: вербально-семантичний, когнітивний і прагматичний. Таким чином, можна стверджувати, що особливості функціонування кожного з рівнів у структурі мовної особистості репрезентуються відповідно до лексикону, тезаурусу та прагматикону.

Прогнозування та моделювання навчального процесу щодо викладання іноземного дискурсу мають певні складності, обумовлені тим, що керуюча і керована системи являються мисленнєвими суб'єктами, а особистісні якості студентів, їхні креативні здібності, інтелектуальний, культурний потенціали, психофізичні здібності, поведінка обумовлюють успішність досягнення визначеної мети. Процес самоорганізації та організації навчання дає змогу обопільно впливати як викладачу на студентів, так і навпаки. На відмінну від керованих техніко-технологічних систем навчання у вищій школі суб'єктивні фактори відіграють більш суттєву роль. Тому викладачам властиво висловлювати власні думки компактно, найбільш зібрано, сконцентровано, з чітким визначенням найбільш суттєвих та глибинних сторін навчального матеріалу.

Задля визначення потенціалу синергетики, ми виокремили ряд складових, які можуть використовуватися у викладанні іноземного дискурсу у системі вищої освіти. Це: сукупність певних лексичних систем; аналіз мовної та культурної семантики; моделювання окремих концептуальних структур; блок умов та способів мовленнєвого акту; узагальнення та аналіз проблем декодування тексту (лінгвостилістика, лінгвістика тексту, літературознавство).

Моделювання потенціалу синергетики зумовлює включення певної кількості зовнішніх та внутрішніх параметрів, які впливають на викладання іноземного дискурсу у системі вищої освіти. Так, до зовнішніх ми можемо віднести: цивілізаційні потреби особистості, вплив соціуму або природних явищ, економічні умови, матеріальну базу, форми, засоби та технології навчання, загальний зміст освіти, його структурування, інформаційне наповнення, методика викладання, педагогічна система, особливості, рівень знань, творчі можливості викладача. Сукупність внутрішніх параметрів (знання, цінність, мета, ідея, свідомість, воля тощо) задають вимір, актуалізують творчі сили особистості та створюють умови для концентрування синергетичного потенціалу особистості. Тому ми визначаємо потенціал синергетики як сукупність можливостей цілеспрямованої навчальної діяльності, в якій відображається характер взаємозв'язку всіх здібностей студентів.

Висновки. Основною ознакою логіки нашого дослідження щодо потенціалу синергетики як перспективної технології сьогодення, є синтез моделей дійсності, який дає змогу створити потужний потенціал побудови мовних структур, розвинути та направити їх до певного дискусійного кола, у якому на перетині цього створюються інформаційні поля, які дозволяють з достатнім ступенем точності вирішити питання вибору мовного варіанту. Це створює умови для адекватного спілкування викладача і студента у процесі мовленнєвої діяльності діалогічного типу. Розглядаючи процеси інформаційного обміну між суб'єктами мовлення, можна побачити, що в актах комунікації когнітивна обробка поданої інформації, в даному випадку навчального матеріалу, відбувається за двома напрямками: від мовленнєвої форми до загального вивчення поняття, від загального поняття до конкретного мовленнєвого знака. До того ж певні конструкції, що застосовуються у навчальному процесі, складають інформаційне поле у свідомості студентів, яке необхідне для правильного розуміння отриманого повідомлення, теми, твору тощо, і це дає змогу забезпечити конструювання висловлювань. Виникнення цього зумовлене потребами комунікативної зручності, що є завжди прагматично значущим, оскільки, як зазначено вище, свідчить про неабиякий креативний потенціал одного з її експонентів інновацій у педагогіці вищої школи – синергетики.

Таким чином, синергетика може відігравати роль нової світоглядної основи для розв'язання найважливіших проблем сучасної педагогіки у системі вищої освіти, оскільки шлях синергетичного світогляду зумовлює розуміння взаємодії людини і світу.

Література

1. Буданов В. Г. Методология и принципы синергетики / Владимир Григорьевич Буданов // Філософія освіти. – №1 (3). – 2006. – С. 143 – 173.
2. Виготський Л.С. Психологія. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2002. – 1008 с.
3. Глазун М.А. Синергетика и проблемы обучения студентов иностранному языку [Электронный ресурс] /М. Глазун, М. Старостенков// Фундаментальне дослідження. – Вип. 5. – М.:2006. – 47-48 с. – Режим доступа: www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=2012
4. Добронравова І. С. Філософія науки і синергетика освіти/ І. Добронравова// Вища освіта України. –2003. –№2. – С. 7-12.
5. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: [монографія] / Іван Андрійович Зязюн. –Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
6. Игнатова В.А. Педагогические аспекты синергетики/ В. Игнатова// Педагогика. – Вип. 8. – 2001. – 26-31 с.
7. Кобляков А. А. основы общей теории творчества (синергетический аспект) / А. Кобляков// Философия науки. – Вип.8: Синергетика человекомерной реальности – М.: ИФ РАН, 2002. –95-106 с.
- 8.Робуль О.М. Синергетика як інноваційна методологія педагогічної освіти/ Оксана Робудь// Філософія освіти. –№ 1(3). –2006. –С. 35-42.
9. Селіванова О.О. Основи теорії мовної комунікації :Підручник/ О. Селіванова – Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2011.— 350 с.
10. Цикин В.А. Синергетика и образование: новые подходы: [монографія]/ В.А Цикин, А. В Брижатый. – Сумы: СумДПУ, 2005. – 276 с.
11. Хакен. Г. Тайны природы. Синергетика: наука о взаимодействии/ Г.Хакен. – Москва-Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2003. – 320 с.